

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

INTEGRATION OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION: SUSTAINABLE DEVELOPMENT, INNOVATION AND PROSPECTS

London, Tashkent

April 25, 2026

REFLEKSIV KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI VA NEYROPEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Nasibaxon Jo'rayevna

Andijon davlat pedagogika instituti

Jo'rayeva Maftuna Dilshodbek qizi

Andijon davlat universiteti

E-mail: Maftunaxon1992.07@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirishning bosqichlari va uning neyropedagogik xususiyatlarini yoritib berilgan. Refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy tayyorgarligini oshirish yuzasidan ilmiy-nazariy ma'lumotlar batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Refleksiya, ko'nikma, pedagogika, boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, kasbiy ko'nikma, pedagogik faoliyat, neyropedagogika, neyropedagogik xususiyat.

Аннотация: В данной статье описываются этапы развития рефлексивных навыков у будущих учителей начальной школы и их нейропедагогические характеристики. Подробно представлена научно-теоретическая информация по совершенствованию профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы посредством развития рефлексивных навыков.

Ключевые слова: Рефлексия, навыки, педагогика, педагогика начального образования, профессиональные навыки, педагогическая деятельность, нейропедагогика, нейропедагогические характеристики.

Abstract: This article describes the stages of developing reflective skills of future primary school teachers and their neuropedagogical characteristics.

Scientific and theoretical information on improving the professional training of future primary school teachers through the development of reflective skills is presented in detail.

Keywords: *Reflection, skills, pedagogy, primary education pedagogy, professional skills, pedagogical activity, neuropedagogy, neuropedagogical characteristics.*

Kirish. Hozirgi davrda fan tez sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan bir paytda o'quvchilarning yangilik yaratish qobiliyati birinchi navbatda o'qituvchining ularga tushuntirish va ifodalash qobiliyatiga bog'liq. Natijada, bo'lajak o'qituvchilarda refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirish kerak bo'ladi. Binobarin, o'qituvchilarga qo'llanilgan refleksiv qobiliyat so'zi hech qachon yo'qolmaydi, aksincha, rivojlanib, boyitib, zamon talabiga moslashib boradi. Dars intizomiga salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda ularda aks ettirish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun analitik fikrlashni o'rgatish asosida refleksiv faoliyatni tashkil etish kerak, chunki ko'proq analitik fikrlash ularning mustaqil bilim olish va o'zlashtirish jarayonlarida, ya'ni o'quvchiga an'anaviy ravishda o'qituvchi tomonidan dars berilmaganda sodir bo'ladi. Fikrlash faoliyati jarayoni talabani ta'lim va kasbiy rivojlanish yo'nalishidagi ixtiyoriy harakatlarining amaliy ma'nosi va zarurligini mustaqil tekshirishi va tushunishi sifatida belgilanadi. Refleksiv yondashuv asosida tashkil etilgan sinf intizomiga salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash jarayonlari o'quvchilarning o'z faoliyati va faoliyatini, bilim va dunyoqarashini mustaqil tahlil qilishga, darsga munosabatini xolisona baholashga undaydi.

O'qituvchining refleksiv faoliyatini ko'rib chiqsak, uning bu jarayondagi prinsipini, ya'ni dars intizomiga salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan o'zaro munosabatlar va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlaridagi prinsipni tushunish mumkin. Dars intizomiga salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash jarayonida o'quvchilarni mustaqil ravishda o'z faoliyatini tahlil qilish yoki olib borish, solishtirish, baholash va ishonchli ma'lumotlar asosida xolis xulosalar chiqarishga o'rgatishda o'z pozitsiyasini egallashdan iborat.

Muhokama va natijalar. Fanga yaxlit tizim sifatida salbiy munosabatda bo'lgan talabalarda refleksiv ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etishda o'qituvchi va talabalarning refleksiv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish va ushbu jarayonlarning samaradorligini ta'minlash uchun tizimli yondashuvni amalga oshirish muhimligini quyidagi tamoyillar bilan asoslash mumkin:

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari subyektlari sifati da o'qituvchi va o'quvchilar faoliyat ko'rsatishi, ya'ni mazkur jarayonlarda subyekt-subyekt munosabatlarning qaror topishi;

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari subyektlari faoliyatining maqsadga yo'naltirilganligi, izchilligi va o'zaro bog'liqligi;

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion murakkab pedagogik tizim o'zaro bog'liq va aloqador bo'lgan komponentlar majmui ekanligi;

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining rivojlanishiga xizmat qiluvchi ichki va tashqi omillarning o'zaro birligi;

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari alohida bir tizim sifatida va yuqori tartibli yaxlit pedagogik tizimning tashkil etuvchi komponenti sifatida mavjudligi;

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari tashqi muhit va boshqa tizimlar bilan o'zaro ta'sir etish xususiyatlariga ega ekanligi ahamiyatlidir. Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan, bo'lajak o'qituvchilarni tay yorlashda ana shu sifat va vositalarga jiddiy e'tiborni qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Agar talabalik davrida ularda refleksiv faoliyat yuritish ko'nikmalari shakllanmagan bo'lsa, bu juda katta yo'qotish, bo'lajak o'qituvchining kompetentlik darajasiga salbiy ta'sir qiladi.

O'qituvchining pedagogik qobiliyati tizimida kasbiy bilimlar asosida shakllanadigan

qoida va tamoyillarning anglanishi muhim ahamiyati ega. Ana shu asosdan kelib chiqqan holda, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy bilimlari darajasini quyidagi tarzda turkumlash mumkin:

1) metodologik - umumfalsafiy doirada rivojlanish qonuniyatlariga doir bilimlar,

tarbiya maqsadining shartlanganligi va boshqalar;

2) nazariy - pedagogika va psixologiyaning qonunlari, tamoyillari va qoidalari hamda faoliyatning asosiy shakllari;

3) metodik - o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etish darajasi;

4) texnologik - aniq sharoitlarda ta'lim-tarbiyaga doir amaliy vazifalarni hal etish darajasi;

5) kasbiy fikrlash - pedagogik maqsadlarga erishishda egallanadigan bilimlarni tanlash, tahlil etish va umumlashtirish va ularni texnologik shaklda taqdim etish qobiliyati; tanqidiy fikrlash – biror bir harakatga doir qaror qabul qilishda ratsional, refleksiv fikrlash;

6) aqlning tanqidiyligi - bu insonning o'zining va boshqa fikrlarni obyektiv baholay olish, ilgari surilayotgan fikr va g'oyalarni har tomonlama va chuqur tahlil etish ko'nikmasi;

7) ijtimoiy yetuklik - jamiyat tomonidan qabul qilingan qadriyat, me'yori, ustanovka, xulqatvor namunalarini egallaganlikning yuqori darajasi;

8) faoliyat strategiyasi - istiqboldagi rivojlanish va talab etiladigan natijaga erishishni strategik rejalashtirish mahorati;

9) kasbiy salohiyati - belgilangan darajada o'zining majburiyatlarini bajara olish qobiliyatini aniqlab beruvchi tabiiy va o'zlashtirilgan sifatlar yig'indisi.

Tajribali pedagog olimlardan A.K.Markovning yondashuvi jihatidan qaralganda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyati to'rt yo'nalishdan iborat.

1. Kasbiy psixologik va pedagogik bilimlarni egallash.
2. Kasbiy pedagogik malakani egallash.
3. Kasbiy psixologik ko'nikmalarni egallash.

4. Shaxsiy fazilatlar egasi bo'lish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy faoliyatga quyidagi mexanizmlar asosida yo'naltirilishi kerak:

- A) mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida
- B) maxsus kurslar vositasida
- C) mustaqil ta'lim vositasida
- D) ustoz-shogird an'anasi vositasida

Ushbu mexanizmlarga amal qilish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga yo'naltirish jarayonini aniq tashkil etish imkonini beradi. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan boshlang'ich ta'lim yo'nalishi bitiruvchisining sifatlari quyidagicha guruhlanadi:

1-guruh. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida Davlat Ta'lim Standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishga pedagogik va psixologik tayyorgarlik: jamiyat hayoti va yosh avlod tarbiyasida o'zining munosib ahamiyatga egaligini anglab yetish. Hozirgi zamon o'qituvchisi oldiga qo'yiladigan talablarni bilish, pedagogik faoliyatga shaxsiy qobiliyatning mavjudligi, o'qituvchilik kasbiga qiziqish, nerv sistemasining egiluvchanligi, chuqurligi va kuchliligi, undagi psixik jarayonlarning optimal holatdaligi. Pedagoglik kasbiga va o'qituvchilar bilan muloqotga kirishishga bo'lgan ehtiyojlarini anglash.

2-guruh. Shaxs sifatlari: insonparvarlik, mas'uliyatlilik, ma'naviy dunyosining mazmuni, madaniyati, eruditsiyasi, o'z bilimini doimo oshirib borish, pedagogik odobga egalik, talabchanlik va adolatlilik, axloqiy qiyofasi, o'z o'qituvchilariga o'qitish, ishlash va yashashdan namuna bo'la olish, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni hurmat qilish.

3-guruh. Kasbiy sifatlari: Talaba yoshlarning o'ziga xos va yosh xususiyatlarini bilish, har bir o'qituvchi shaxsini loyihalashtira olish; didaktik bilimlarning mavjudligi; o'z o'quv predmetini va unga doir yangiliklarni bilish, o'quv reja, dastur, o'quv qo'llanmalar, darslik va qo'shimcha adabiyotlarni bilish, ta'lim

vazifalari, funksiyalari va tashkil etish tamoyillarini bilish; o'quv dasturiga tuzatishlar kiritishni bilish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, refleksiyani targ'ib qilish kasbiy rivojlanish harakatlarining muvaffaqiyatli jihati bo'lishi mumkin. Ko'pchilik tadqiqotchilar refleksiya shakllanishining asosiy jihati „o'zini“ idrok etish va kasbga doimiy ehtiyojni rivojlantirish rivojlanish ekanligiga qo'shiladilar. Bunday g'oyalar o'qituvchilar ta'limiga alohida ta'sir ko'rsatadi, o'qituvchilar sifatida (talaba-o'qituvchilar, pre-server o'rinbosarlari, boshlang'ich o'qituvchilari va ekspert o'qituvchilari) kerak. Amaliyotchi sifatida o'sish uchun "ziyrak va hushyor" bo'lish zarur. O'zgarish jarayonlarida refleksiya ikki maqsadga xizmat qiladi:

Birinchidan, refleksiya ichki narsalarni o'qituvchilar o'rtasidagi bo'shliqlarni yopish uchun zarur bo'lgan dissonans o'rganishga bo'lgan e'tiqodlarini yaratishi mumkin.

Ikkinchidan, o'qituvchilarni mulohaza qilishga majbur qiladi, pedagog sifatida ularning ishini tanqidiy ko'rib chiqish va yaxshilash kerak. Fikrlash o'qituvchilarning tabiiy moyilligini yo'naltiradi. Yaxshi reja asosida yashirin bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, chuqur bilimlar, Fikrlash savollaridan foydalanish orqali ilm qanday ekanligi haqida tushuncha hosil bo'ladi. Maqsadlarni amalga oshirish o'sha kuni o'qituvchi qanday ketdi, ular amalga oshirayotgan maqsadlari va nima qilish kerakligini his qiladi. Shunga qaramay, o'qituvchilarning refleksiv qobiliyatlari faqat real bo'lishi mumkin. Real bo'lishdan ko'ra sharoitlarda amaliyotdan ishlab chiqilgan to'g'ridan-to'g'ri o'qitish strategiyalari va yondashuvlari orqali o'rgatiladigan texnik jihatlariga ko'proq e'tibor beradi. Bu imkoniyat o'qituvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan haqiqiy amaliyotning noaniqligi va murakkabligidan kelib chiqqan va kundalik «hayotiy amaliyotdan kelib chiqadigan haqiqiy muammolar»ni yechimini topishga yordam beradi. Shuning uchun, refleksiv ko'nikmalari vosita sifatida tuzilgan talabalarda amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlari real hayot amaliyot aks ettiradi. Shunga qaramay, o'qituvchilarni tayyorlash dasturlari ba'zan "maxsus ko'nikmalar" ni oshirib boradi. Bundan tashqari, ichida rivojlanishini rag'batlantirishga qaratilgan

xato ta'lim dasturlari talabning fikrlash qobiliyatlari, yechimlari muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Ularning ta'lim davomida, asosan bevosita o'qitishda foydalanish uchun berilgan strategiyalar va yondashuvlar ko'proq texnik darajaga qaratilgan refleksiya.

Xulosa. Refleksiya maqsadni belgilashni talab etadi, maqsad esa fikrlash jarayonini boshqaradi. Bunday fikrlash va pedagogik refleksiya dagi o'ziga xoslik shundaki, yengib o'tish kerak bo'lgan to'siq, yechimini kutayotgan muammo, turli xil qiyinchilik, shubhaning mavjudligi - reflektiv fikrlashning yangi maqsadi, yo'nalishini belgilab beradi. Bo'lajak o'qituvchining shakllanishi va rivojlanishi mazkur maqsadga erishishga yo'naltirilgan faoliyat Reflektiv ko'nikmalar reflektiv tafakkur bilan bog'liq bo'lib, o'quv manbalarda pedagogik refleksiya ga ortga nazar mobaynida yuz beradi. Bo'lajak o'qituvchining ixtiyoriy predmetli faoliyati – o'quv, bilish, ta'limiy, kommunikativ, ma'naviy faoliyat sub'ekti motivini tashkil etish va uning maqsadini ta'minlashdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-son farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 -yil 6 noyabrda qabul qilingan "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884-son qarori
3. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 08.10.2020-yildagi P.F. 5847-son „O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.10.2020-yildagi P.F. 6097-sonli „Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni.
5. Erdanova Zamira Olimovna, Safarqulova Nasiba Olimjonovna. «Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida reflektiv ko'nikmalarini rivojlantirish

jarayonlarini takomillashtirish.,» International conference on modern development of pedagogy an linguistics, Volume 01, Issue 02, 2024 yil. 62-bet.

6. B.X.Xodjayev, Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti, Toshkent: Sano-standart nashriyoti. 28-29-betlar., 2017.

7. U. S. Xasanovna, «Bo'lajakak professional ta'lim o'qituvchilarining reflesiv kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish,» Economy and Innovation , т. Volume: 35 | , № ISSN: 2545-0573, pp. 691-693-betlar, 2023 .

8. Q. A. Kamolovna, Pedagogika va Psixologiya haqida , yosh o'qituvchilarda kasbiy refleksiyaning o'rni., Online ISSN; 3030-3508.493-494-betlar, 2024. Volume 1, Issue 2, October.

9. S. G. G. A.J.Atajanova, «Boshlang'ich ta'limiy muhit. Boshlang'ich sinf o'quvchisi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik faoliyatga kirishi.,» Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi., Toshkent, Bookmany print, 2024, pp. 31-32-betlar.

10. R. E. Mayer, "Cognitive theory of multimedia learning," in The Cambridge handbook of multimedia learning,, 2nd ed., R. E. Mayer, Ed. New York: Cambridge University , Press, 2014, pp. 43–71.